Матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Гуманітарний всесвіт: люди, ідеї, події», 25-31 березня 2013 р. – ЛДУБЖД. - С.17-21.

Шелюх О.М., викладач кафедри українознавства,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

РІДНА МОВА ЯК ОСНОВА БУТТЯ НАЦІЇ В ЛІТЕРАТУРНО-ЕСТЕТИЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА

Найнебуденнішою постаттю у нашому національному житті і на українському науковому та культурно-просвітницькому видноколі першої половини ХХ століття є Василь Сімович. Юрій Шевельов назвав його "визначним громадянином" і "великим ученим", бо "незліченно багато Він дав українській науці" [4, 430]. Уявити нашу національну гуманітаристику цього періоду без його доробку неможливо: надто значним і вагомим він є – як за обсягами, так і за своєю науковою і громадянською вартістю.

Оскільки, попри всю різновекторність естетичних зацікавлень В. Сімовича, упродовж усього його життя найближчим із мистецтв для нього залишалась мова, і саме вона стала одним із предметів його наукових пошуків, тому наші міркування будуть саме про його візію мови як основу буття нації.

Якщо ж зважити на те, що як науковець В. Сімович насамперед видатний лінґвіст, а потім літературознавець, то аксіомою стає його винятково серйозне і шанобливе ставлення до мови як культурного явища.* Отже, мова для нього – "річ

* Варто зазначити, що майже в усіх своїх суто літературознавчих студіях В. Сімович бодай побіжно, але обов'язково торкається особливостей мови або окремого літературного твору, або ж творчого спадку того чи іншого письменника загалом, а то й аналізує мовностилістичну специфіку цілого літературного напрямку чи певної доби в історії літератури (див.: т. 2, розвідки про Т. Шевченка, П. Куліша, Ю. Федьковича, О. Кобилянську, Б. Лепкого, працю "Українська література. Погляд на її історичний розвиток"). А ще ж є чисто мовознавчі дослідження мовностилістичного спрямування, в яких аналізується мова Т. Шевченка, П. Куліша, Ю. Федьковича, І. Франка (див.: т. 1, с. 308-376). Та спостерігаємо такий цікавий і, на перший погляд, начебто парадоксальний факт: у значному за обсягом, власне, мовознавчому доробку вченого майже не знаходимо загальнотеоретичних лінґвістичних положень. Більшість його праць про мову присвячена конкретним і часто суто прикладним проблемам: як писати, як говорити, як називати і називатися, як вивчити і навчити тощо. Відтак напрошується висновок: мовознавство для Сімовича – не наука заради науки, а, як писав Ю. Шевельов,

жива”, яка “має свої закони, по яким живе”, “як сама природа” [3, т. 1, с. 57]. Як і природа, мова рухається в потоці часу і зазнає змін, тобто має свій розвій та історію. За суттю своєю “мова – форма, в яку вливається думка” [3, т. 1, с. 127], тобто засіб матеріалізації людського мислення як однієї з іпостасей духовності у вияві звуковому при усному мовленні чи знаковому – на письмі.

На рівні функціональному В. Сімович убачає в мові “звичайне собі знаряддя для людей порозумітися між собою, … струмент, що віддає думку людини словами, …правда, струмент – дуже тендітний, але ж звичайний, практичний прилад” [3, т. 1, с. 291]. У праці “Рідна мова й інтелектуальний розвій дитини” він пише: “Мова – річ практична. Вона на те, щоб найлегшим способом, найнагляднішим засобом – служити до взаємного порозуміння поміж людьми цієї чи тієї мови, щоб бути висловом людської думки” [3, т. 1, с. 291].

Отже, зматеріалізувати думку (і почуття також) – найголовніше призначення мови, оскільки, на погляд ученого, “думка і слово (мова) у житті людини в вічній взаємочинності” [3, т. 1, с. 291]: “Найбільша штука – віддати словом думку. Чим котра мова має більше на те засобів, тим вона з погляду розвитку – більш розвитнá, більш здатна до розвитку” [3, т. 1, с. 291]. Ця теза суголосна з психолінгвістичною концепцією О. Потебні, яку слід уважати одним із найголовніших методологічних джерел літературно-естетичної концепції В. Сімовича. Звідси – головна позиція в розумінні ролі мови в житті людини і нації: мова – дзеркало духу, засіб його практичного здійснення в процесі суспільної екзистенції. Тільки в мові, тільки завдяки мові *дух* у всіх своїх виявах (віра, інтелект, почування, воля, пам’ять, уява) вивільняється з глибин нашого єства, здобуває свободу, а отже – життя. Мова забезпечує також комунікацію одного носія *духу* з іншим: людини з людиною, громади з громадою, людської спільноти всередені себе, народу з народом, навіть – покоління з поколінням (через писемні пам’ятки).

“наука для життя, наука з життя” [т. 1, с. 427]. Вчений у своєму мовознавстві (як загалом і в літературознавстві) – не стільки теоретик, скільки популяризатор знань про мову. Його мета – не тільки творити ті знання, але й обов’язково донести їх до свого народу, аби забезпечити їх широкий і повсякденний практичний мовленнєвий ужиток – як усний, так і писемний.

Відтак, якщо мова – вияв людського духу, засіб його продукування і нагромадження, то вона сама в собі має цей *дух* – вчений його називає: “д у х м о в и” (роздрук наш) [3, т. 1, с. 67]. І саме він – “дух мови” – несе в собі найголовніші характерні (психо-емоційні, інтелектуальні, моральні, релігійні тощо) риси нації і забезпечує їй духовну самототожність. Ця категорія характерна для романтичної філософії мови, зокрема для поглядів В. фон Гумбольдта. Таким чином мова з простого “струменту” спілкування і порозуміння виростає в ментальний “бренд” народу, в його найзримішу і найвиразнішу візитівку: “Коли брати на увагу сукупність ознак, що творять націю, мова буде одна з найважливіших прикмет самостійности народу” [3, т. 1, с. 290]. Таку мову ми й називаємо н а ц і о н а л ь н о ю. Саме її, твердить учений, можна вважати за національні святощі” [3, т. 1, с. 290]. І хай “від таких поглядів, – резюмує він, – відгонить романтикою…”, вони “…й досі характерстичні для різних народів, і найбільш для недержавних, і вони зрозумілі” і “…для самої нації, для її виховання корисні”, й “для розвитку нації вони мають вагу…”* [3. т. 1, с. 291].

Чому? Бо сприяють її самоусвідомленню, піднесенню її гідності і гордості, а відтак – спонукають боротися за своє політичне, економічне і, зрештою, державне самоствердження, забезпечуючи таким чином нації повну незалежність, самодостаність і повагу інших народів. Відтак національну мову треба знати, культивувати й берегти, всіляко сприяючи її розвою в усіх сферах життя народу: в політиці, в діяльності державних установ, в науці, освіті, в мистецькому житті тощо.*

Національною ж мовою українського народу (незалежно від історичного контексту і суспільно-політичних обставин його існування та реґіональних особливостей) – є саме у к р а ї н с ь к а мова, і ніяка інша: не російська, не польська, не німецька чи румунська. Тільки – українська! Для Сімовича це принципово. Ця світоглядна позиція дуже важлива, бо саме вона фактично

---

* На наш погляд, ці зауваги вченого й тепер, на жаль, своєї злободенності не втратили: згадаймо сьогочасні баталії в нашому політикумі щодо державного статусу української мови чи потуги деяких поборників прав національних меншин надати російській мові в Україні статус другої державної чи бодай офіційної.

* Власне, на це й працював учений ціле життя.

визначить всю культуротворчу і громадську діяльність вченого. І свою національну мову він щиро, самовіддано і по-справжньому офірно любить. І шанує. Для нього вона, рідна мова, “й гарна, й багата формами, і словами, …вона має такі завдатки розвитку, що нею вискажеш усі найглибші думки й найтонші почування!” [3, т. 1, с. 56] І ще один дуже важливий нюанс в розумінні Сімовичем національної мови: вона – українська мова – “сама для себе самостійна слов’янська мова, така, як чеська, польська й т. д.” [3, т. 1, с. 91-92] Самостійна – значить зріла, розвинута, самодостатня, спроможна повністю відповідати своїй суспільній ролі і відтак забезпечити духовну самореалізацію українського народу в якнайповнішій мірі.

Звідси висновок: мова, на думку вченого, – головна передумова існування людини, суспільства і нації; в культурологічному розумінні вона є потужним продуктивним засобом, завдяки якому ми здатні творити духовні цінності, акумулювати їх і, що дуже важливо, транспонувати через писемні свої форми з епохи в епоху, від покоління до покоління, забезпечуючи таким чином спадковість і неперервність духовного поступу.

Література

1. Білоус Марія, Терлак Зеновій. Василь Сімович. Життєписно-бібліографічний нарис./М. Білоус, З. Терлак – Львів: Наукове товариство імені Шевченка, 1995.

2. Верниволя Василь [Сімович В.]. Українська література. Погляд на її історичний розвиток./ В. Сімович – Львів: Накладом “Самоосвіти”, 1934.

3. Сімович Василь. Праці в двох томах. Том 1: Мовознавство., Том 2: Літературознавство. Культура./В. Сімович – Чернівці: Книги – XXI.

4. Шевельов Юрій. Незаступна втрата./Ю. Шевельов // Сімович Василь. Праці в двох томах. Том 1: Мовознавство. – Чернівці: Книги – XXI, 2005.